

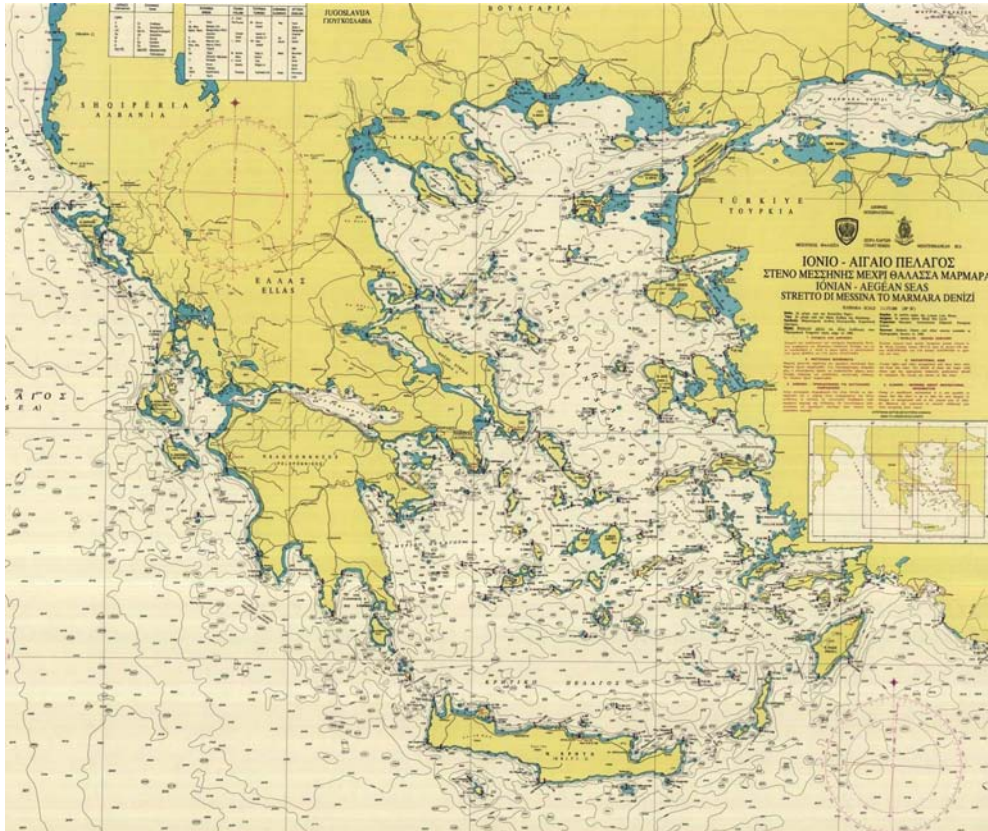
Μικρά νησιά – Τοπίο – Βιώσιμη Ανάπτυξη

Κωστής Δασκαλάκης

Αρχιτέκτων – Πολεοδόμος

kdaskal@otenet.gr

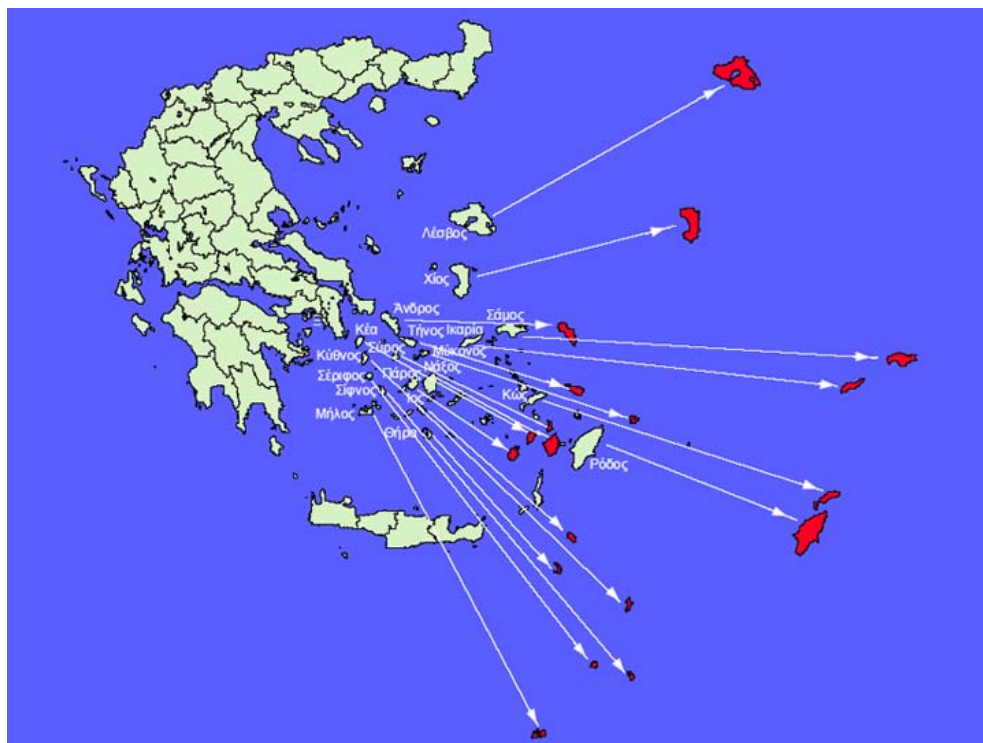
Τα "μικρά" νησιά της Χώρας μας απέκτησαν πιστούς και φανατικούς φίλους από τη δεκαετία του '50 όταν αρχαιολόγοι, κυρίως, "ανακάλυψαν" τη Μύκονο – σταθμό μετάβασης προς τους αρχαιολογικούς θησαυρούς της γειτονικής Δήλου. Ακολούθησε η "ανακάλυψη" της Ύδρας και στη συνέχεια και άλλων μικρών νησιών όπως η Ίος, η Πάρος, η Σαντορίνη... Όλα αγαπήθηκαν με πάθος από ένα "ιδιαίτερο" κοινό – καλλιεργημένο, πολυταξιδεμένο... συχνά και ιδιαίτερα εύπορο, που όμως επέλεξε να κάνει εκεί τις διακοπές του, παρά την προφανή έλλειψη ανέσεων

Χάρτης 1: Απόσπασμα «Ναυτικού» χάρτη της Ελλάδας.

Πηγή: Υδρογραφική Υπηρεσία Πολεμικού Ναυτικού.

Χάρτης 3: Δυσπροσιτότητα Νησιών (χρονικές αποστάσεις).

Τα ίχνη αυτά διατηρήθηκαν μέχρι τις μέρες μας γιατί τα "μικρά" νησιά παρέμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο "περιθώριο" της αναπτυξιακής διαδικασίας που γνώρισε η χώρα μας κατά την μεταπολεμική περίοδο. Η φτώχεια που οδήγησε στην εγκατάλειψη των νησιών αυτών είχε ως αποτέλεσμα τη διατήρηση, σχεδόν αλώβητου, του "τοπίου" τους που διαμορφώθηκε δια μέσου των αιώνων από την ανθρώπινη παρέμβαση στο φυσικό περιβάλλον.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, η βελτίωση της ακτοπλοϊκής τους σύνδεσης με την ηπειρωτική χώρα και γενικότερα η αλματώδης ανάπτυξη των επικοινωνιών, έσπασε την "απομόνωσή" τους και τα ενέταξε στο παγκόσμιο γίγνεσθαι ως τουριστικούς προορισμούς διεθνούς ενδιαφέροντος. Παράλληλα, στο εσωτερικό των νησιών, η οδική διασύνδεση των οικισμών (και όχι μόνο) "ενοποίησε" τον χώρο τους, με αποτέλεσμα κάθε ένα από αυτά να αποτελεί πλέον έναν ενιαίο τόπο με "ταυτότητα", σχετική "αυτονομία" και "αυτάρκεια", έναν "ολόκληρο κόσμο" με δικά του ήθη – έθιμα και παραδόσεις αιώνων. Ιδιαίτερα τα "πολύ μικρά" νησιά αποτελούν ένα "μικρό-κοσμο" μέσα στον οποίο ο "άνθρωπος" αισθάνεται σχετικά "ελεύθερος" γιατί είναι στα "μέτρα" και τις "δυνατότητές" του. Στο ρυθμό της πεζοπορίας τα "μικρά" νησιά δεν φαίνονται, είναι "μεγάλα". Περιπατώντας στα μονοπάτια της υπαίθρου ο οδοιπόρος "ανακαλύπτει" ολόκληρους κόσμους που στη συ-

νέχεια τους "κατακτά" και τους "οικειοποιείται". Υπάρχει πλούσια εναλλαγή τοπίων, με ιδιομορφία και ταυτότητα. Πρόκειται για τα τοπία που δημιούργησε ο άνθρωπος μόχθος στις παραδοσιακές κοινωνίες, στο πλαίσιο ενός παραγωγικού συστήματος που πλέον έχει εκλείψει. Αυτό που έχει ειδικότερη αξία σε αυτά τα τοπία είναι η αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον και η δημιουργία τελικά ενός "ανθρωπογενούς τοπίου" με αναβαθμούς, μικρής κλίμακας κατασκευές και οικισμούς "σοφά" κτισμένους και αισθητικά άρτιους. Τα ξωκλήσια στις κορυφές, τα μοναστήρια στις πλαγιές, οι μύλοι στα ποτάμια και στις κορυφογραμμές, οι πεζούλες με τα "κελιά", οι οικισμοί στις οχυρές θέσεις, οι οχυρώσεις – όλες οι ανθρώπινες επεμβάσεις "κοσμούν" το φυσικό τοπίο. Το συνδιαμορφώνουν!

Αλλά και ο ρυθμός της καθημερινής ζωής στους "μικρούς" αυτούς τόπους έχει "ήπιο" και "φιλικό" χαρακτήρα, υπάρχει "οικειότητα", "ευχέρεια ένταξης" και "κοινωνικής αποδοχής". Σε αυτά τα νησιά ο κάτοικος των "άξενων" πόλεων ξεκουράζεται και ο "διανοούμενος" ανακαλύπτει και απολαμβάνει αξίες που στις πόλεις που ζει έχουν πλέον χαθεί. Για αυτό θυσιάζει για λίγες μέρες τις ανέσεις του και συμμετέχει σε μια "άλλη" ζωή πιο "δύσκολη", πιο "φυσική", πιο "ανθρώπινη". Απολαμβάνει την "αυθεντικότητα" μέσα από τη λιτότητα και την παρθενικότητα του χώρου στη θάλασσα και στη στεριά, στα θαλασσινά και στα αγροτικά τοπία, στους παραδοσιακούς οικισμούς, με την ιδιότυπη αρχιτεκτονική και πολεοδομική τους συγκρότηση.

Το "τοπίο", λοιπόν, με την γενική του όρου έννοια, μέσα στο οποίο εγγράφεται η καθημερινότητα των ανθρώπων, η συνολική δηλαδή αίσθηση του χώρου που τον χαρακτηρίζει η "μικρο-κλίμακα", η ομορφιά και η γαλήνη, αυτό (!) είναι το καίριο συγκριτικό πλεονέκτημα των "μικρών" νησιών, μέσω του οποίου "εντάχθηκαν" στην παγκόσμια τουριστική αγορά καταλαμβάνοντας περίοπτη θέση.

Το αγαθό αυτό, με την πάροδο του χρόνου υποβαθμίζεται και για το λόγο αυτό επιβάλλεται – προ πολλού – η λήψη ρηξικέλευθων μέτρων, που θα ανακόψουν την πορεία απομείωσης της "αξίας" του. Γιατί το "τοπίο", με την ευρεία του έννοια, αποτελεί "αυτοτελή αξία", η μείωση της οποίας πρέπει πάντα να "κοστολογείται" και να "δικαιολογείται" αφού αποτελεί τον κύριο τουριστικό πόρο των υπέροχων αυτών "μικρών" τόπων.

Ας εξετάσουμε όμως πιο αναλυτικά την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης αυτών των περιοχών, για να συγκρίνουμε την πορεία εξέλιξης των επιλογών τους.

Ο τουρισμός στα μικρά νησιά αναπτύχθηκε χωρίς συνολικό χωροταξικό – πολεοδομικό σχεδιασμό, χωρίς συστηματικές τουριστικές επενδύσεις υποδομής και ανωδομής, αλλά με "ίδια" μέσα έχοντας ως κύριους πόρους το ανθρωπογενές περιβάλλον (παραδοσιακοί οικισμοί – αγροτικό τοπίο), που είχε παραμείνει αδιατάραχτο από σύγχρονες παρεμβάσεις, και τις παραλίες κολύμβησης (αμμουδιές), που είχαν παραμείνει πλήρως αδόμητες. Αυτό είχε ως συνέπεια οι τουριστικές κλίμες και οι

εγκαταστάσεις αναψυχής να αναπτυχθούν γύρω από αυτούς τους πόρους και κυρίως όπου αυτοί συνυπήρχαν. Στα πρώτα χρόνια της τουριστικής ανάπτυξης δυνατότητα διαμονής υπήρχε μόνο στους υφιστάμενους παραδοσιακούς οικισμούς, οι οποίοι διέθεταν πληθώρα κενών κατοικιών λόγω πληθυσμιακής συρρίκνωσης. Με την πάροδο του χρόνου, η διαμονή επικεντρώθηκε στους "νεότερους", παραλιακούς οικισμούς που δημιουργήθηκαν από αυτή τη διαδικασία και στη συνέχεια απλώθηκαν παντού, "ομογενοποιώντας" το τοπίο. Οι τουριστικοί πόροι όπως παραλίες, αγροτικό τοπίο, παραδοσιακοί οικισμοί, σε πολλές περιπτώσεις κακοποιήθηκαν από την ταχεία επέκταση της δόμησης, ανεξάρτητα από το αν αυτή ήταν νόμιμη ή αυθαίρετη. Το κυρίαρχο δηλαδή μοντέλο ανάπτυξης που επικράτησε οδήγησε στην υποβάθμιση των πόρων, στους οποίους η ανάπτυξη αυτή βασίστηκε. Με άλλα λόγια, υπήρξε "αυτοκαταστροφικό" αλλά βραχυπρόθεσμα ιδιαίτερα προσοδοφόρο.

Το παράδειγμα της Μυκόνου είναι χαρακτηριστικό. Η υποβάθμιση του "τοπίου" της έχει συντελεστεί κατά τρόπο μη-αναστρέψιμο. Η φέρουσα ικανότητα, η αντοχή δηλαδή, του χώρου της έχει προδήλως παραβιαστεί. Το "ιδιαίτερο" κοινό, που την "ανακάλυψε", την έχει ήδη εγκαταλείψει. Το κενό αυτό καλύφθηκε μαζικά από τα ανερχόμενα κοινωνικά μεσο-στρώματα των υπό ανάπτυξη χωρών, που καταναλώνουν τον "μύθο", τη φαντασιακή αγοραία εικόνα της που παράγουν τα διεθνή μίντια και για όσο χρόνο θα την παράγουν. Αντικειμενικά, ο τόπος αυτός έχει "παραμορφωθεί" και η "εικόνα" του δεν παρέχει πλέον αισθητική απόλαυση παρά μόνο θλίψη.

Αντίθετο παράδειγμα αποτελεί η Ύδρα, που στήριξε την τουριστική της ανάπτυξη πάνω στην "προστασία" του "τοπίου" της. Η εικόνα του οικισμού και της υπαίθρου παραμένει και θα παραμείνει αλώβητη στο διηνεκές. Η τουριστική ανάπτυξη στην περίπτωση αυτή είναι βιώσιμη. Το δίλημμα: ανάπτυξη ή προστασία, αποδεικνύεται ψεύτικο γιατί η προστασία, στην περίπτωση αυτή, δεν απέτρεψε την ανάπτυξη. Αντίθετα, την υποβοήθησε αυξάνοντας παράλληλα και τις αξίες, υλικές και άυλες.

Εν κατακλείδι, η τουριστική ανάπτυξη αυτών των τόπων και η πρόσδοδος που αυτή συνεπάγεται για να είναι "αισιόροσ" πρέπει να απορρέει από την "αισιόροσ" χρήση των πόρων στους οποίους στηρίζεται. Στην περίπτωση των "μικρών" νησιών η προστασία του "τοπίου" τους αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους.